

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV DOIRASIDA BO`LAJAK O`QITUVCHILARNING PROGNOSTIK TAYYORGARLIGI MASALALARI

Arziwbay Kojamuratovich

Nukus DPI Umumiy pedagogika
kafedrası katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18737283>

Annotatsiya. Mazkur maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning prognostik tayyorgarligini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etiladi. Tadqiqot jarayonida prognostik kompetensiyaning tarkibiy modeli aniqlanib, uni shakllantirishga yo'naltirilgan samarali pedagogik mexanizmlar ishlab chiqildi. Shuningdek, muallif tomonidan taklif etilgan mashg'ulotlar modeli asosida pedagogik bashorat qilish, analitik fikrlash va reflektiv faoliyatni rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berildi.

Tadqiqot natijalari taklif etilgan model bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish hamda ta'lim jarayonining barqaror sifatini ta'minlashda samarali ekanini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: kompetensiyaviy yondashuv, prognostik kompetensiya, pedagogik bashorat, kasbiy rivojlanish, refleksiya, ta'lim samaradorligi, pedagoglarni tayyorlash.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития прогностической готовности будущих учителей на основе компетентностного подхода. В ходе исследования выявлена структурная модель прогностической компетентности и разработаны эффективные педагогические механизмы её формирования. Особое внимание уделено авторской модели учебных занятий, направленной на развитие навыков педагогического прогнозирования и аналитического мышления.

Результаты исследования подтверждают эффективность предложенной модели в повышении профессиональной подготовки будущих педагогов и обеспечении устойчивого качества образовательного процесса.

Ключевые слова: компетентностный подход, прогностическая компетентность, педагогическое прогнозирование, профессиональное развитие, рефлексия, образовательная эффективность, подготовка учителей.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of developing the prognostic readiness of future teachers based on a competency-based approach. The study identifies the structural model of prognostic competence and develops effective pedagogical mechanisms for its formation. Special attention is given to the author's instructional model aimed at enhancing pedagogical forecasting skills and analytical thinking.

The research findings confirm the effectiveness of the proposed model in improving professional teacher training and ensuring the sustainable quality of the educational process.

Keywords: competency-based approach, prognostic competence, pedagogical forecasting, professional development, reflection, educational effectiveness, teacher training.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligiga nisbatan yangicha talablarni yuzaga keltirmoqda. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ta'lim jarayonini tizimli ravishda oldindan loyihalovchi, uning rivojlanish istiqbollari ilmiy asosda bashorat qila oluvchi, ta'lim natijalarini monitoring va tahlil qilish orqali doimiy takomillashtirib boruvchi yetuk mutaxassis sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Bunda pedagog o'quvchilarning individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish dinamikasini hisobga olgan holda moslashtirilgan ta'lim strategiyalarini ishlab chiqadi, innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalardan samarali foydalanadi hamda ta'lim muhitining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Shuningdek, zamonaviy o'qituvchi ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldindan aniqlash, ularning oldini olish va pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan prognostik qarorlar qabul qilish orqali o'z kasbiy mahoratini namoyon etadi. Natijada u nafaqat bilim manbai, balki o'quvchilarning shaxsiy va intellektual kamolotini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi va rivojlantiruvchi yetakchi subyekt sifatida shakllanadi.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, oliy pedagogik ta'lim muassasalarida talabalarning prognostik faoliyatga tayyorgarligi yetarli darajada tizimli shakllantirilmayapti. Bu esa kelgusida ta'lim sifatining barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu sababli, bo'lajak o'qituvchilarning prognostik tayyorgarligini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida qaralmoqda.

Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik tayyorgarligini rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik modelni ishlab chiqish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayon, avvalo, modelning nazariy-metodologik asoslarini aniqlashni, uning maqsad va vazifalarini belgilashni hamda amaliyot bilan uzviy bog'liq holda loyihalashni talab etadi.

Pedagogik modelni ishlab chiqishda kompetensiyaviy, tizimli, shaxsga yo'naltirilgan va reflektiv yondashuvlarga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvlar bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat bilim va ko'nikmalarini, balki ularning analitik, strategik va prognostik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, modelning maqsadi aniq belgilanishi, kutilayotgan natijalar esa o'lchab bo'ladigan mezonlar asosida ifodalanishi zarur.

Modelning mazmuni zamonaviy pedagogik fan yutuqlari, ilg'or xorijiy tajribalar hamda milliy ta'lim tizimi ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirilgan holda shakllantirilishi lozim. Unda prognostika asoslari, ta'lim monitoringi, pedagogik diagnostika, o'qituvchilarning rivojlanish dinamikasini tahlil qilish hamda pedagogik modellashtirishga oid bilim va ko'nikmalar yetakchi o'rin egallashi kerak. Mazkur mazmun bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik modelning texnologik jihatida ham alohida e'tibor talab etadi. Unda muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, keys-stadi, simulyatsion mashg'ulotlar, treninglar hamda raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish mexanizmlari aniq belgilanishi zarur. Bu metodlar bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlashini, amaliy tajribasini va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi.

Shuningdek, modelda individual yondashuv va moslashuvchanlik tamoyillari ta'minlanishi lozim. Talabalarning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va kasbiy yo'nalishlari hisobga olingan holda individual rivojlanish trayektoriyalarini belgilash prognostik tayyorgarlik samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, reflektiv muhitni shakllantirish, o'z-o'zini baholash va tahlil qilish mexanizmlarini joriy etish bo'lajak o'qituvchilarning professional o'sishini ta'minlaydi.

Modelning samaradorligini ta'minlashda monitoring va baholash tizimining mavjudligi muhim hisoblanadi. Prognostik kompetensiyaning

shakllanish darajasini aniqlash uchun aniq mezonlar, indikatorlar va darajalar ishlab chiqilishi, diagnostik vositalar muntazam qo'llanilishi zarur. Bu jarayon modelni doimiy takomillashtirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, pedagogik shart-sharoitlarning barqarorligi ham modelning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy moddiy-texnik baza, metodik ta'minot, malakali professor-o'qituvchilar tarkibi hamda motivatsion muhit modelning barqaror ishlashini ta'minlaydi. Fanlararo integratsiya esa prognostik tayyorgarlikni pedagogika, psixologiya, axborot texnologiyalari va statistika fanlari bilan uzviy bog'lash imkonini yaratadi.

Demak, bo'lajak o'qituvchilarning prognostik tayyorgarligini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik modelni ishlab chiqish jarayoni ilmiy asoslanganlik, amaliy yo'naltirilganlik, innovatsionlik, moslashuvchanlik va natijaviylik tamoyillariga tayanishi lozim. Faqatgina ushbu omillarning uyg'unligi asosidagina ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi barqaror pedagogik tizimni yaratish mumkin bo'ladi.

I. Prognostik tayyorgarlik tushunchasining mazmuni

Prognostik tayyorgarlik — bu bo'lajak va amaldagi pedagoglarning ta'lim jarayonini oldindan ko'ra bilish, uning rivojlanish istiqbollarini bashorat qilish, kutilayotgan natijalarni ilmiy asosda prognozlash hamda pedagogik faoliyatni ushbu prognozlarga mos ravishda loyihalash qobiliyatidir.

Mazkur tayyorgarlik pedagogning strategik fikrlashi, analitik tahlil ko'nikmalari, reflektiv yondashuvi va innovatsion tafakkuri bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

II. Prognostik tayyorgarlikning pedagogik mohiyati

Prognostik tayyorgarlikning pedagogik mohiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Ta'lim jarayonini oldindan loyihalash

Pedagog o'quv jarayonini faqat joriy holatga tayangan holda emas, balki kelajakdagi ehtimoliy o'zgarishlarni hisobga olib rejalashtiradi. Bu o'quv dasturlari, dars ishlanmalari va baholash tizimini moslashuvchan tashkil etishni ta'minlaydi.

O'quvchilarning rivojlanishini bashorat qilish

O'qituvchi o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarining rivojlanish dinamikasini tahlil qilib, ularning keyingi bosqichdagi natijalarini oldindan belgilaydi.

Pedagogik xavflarni oldindan aniqlash

Prognostik tayyorgarlikka ega pedagog ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar (o'quv motivatsiyasining pasayishi, bilimlar uzilishlari, intizomiy muammolar)ni oldindan ko'ra biladi va ularning oldini olish strategiyalarini ishlab chiqadi.

Innovatsion qarorlar qabul qilish

Bashorat asosida pedagog zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish, metodlarni yangilash va didaktik vositalarni optimallashtirish bo'yicha samarali qarorlar qabul qiladi.

III. Prognostik tayyorgarlikning tarkibiy komponentlari

Prognostik tayyorgarlik quyidagi asosiy komponentlardan tashkil topadi:

1. Motivatsion komponent

Pedagogning kasbiy rivojlanishga, yangilikka va prognozlash faoliyatiga bo'lgan ichki ehtiyoji.

2. Kognitiv komponent

Ta'lim jarayonini prognozlashga oid nazariy bilimlar, pedagogika, psixologiya, didaktika va ta'lim menejmenti asoslarini bilish.

3. Amaliy-operatsion komponent

Prognozlash usullarini qo'llash, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish va natijalarni tahlil qilish ko'nikmalari.

4. Reflektiv komponent

O'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va kelgusida tuzatish qobiliyati.

5. Raqamli-kommunikativ komponent

Axborot texnologiyalaridan foydalanib prognozlash, ta'lim ma'lumotlarini qayta ishlash va tahlil qilish kompetensiyasi.

Prognostik tayyorgarlikning pedagogik ahamiyati. Mazkur tayyorgarlik pedagogik faoliyat samaradorligini oshiradi: ta'lim natijalarining barqarorligini ta'minlaydi; individual yondashuvni kuchaytiradi; innovatsion muhitni rivojlantiradi; pedagogning kasbiy moslashuvchanligini oshiradi; uzluksiz ta'lim tamoyillarini amalga oshiradi.

Natijada pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonining rivojlanishini boshqaruvchi mutaxassisga aylanadi.

Prognostik tayyorgarlikni shakllantirish yo'llari. Prognostik tayyorgarlikni rivojlantirish quyidagi yo'llar orqali amalga oshiriladi:

- ❖ Muammoli ta'lim texnologiyalarini joriy etish
- ❖ Pedagogik keyslar asosida mashg'ulotlar tashkil etish
- ❖ Simulyatsion mashqlar va treninglar

- ❖ Raqamli tahlil platformalaridan foydalanish
- ❖ Reflektiv kundaliklar yuritish
- ❖ Pedagogik monitoring tizimini yo'lga qo'yish

Xulosa qilib aytganda, prognostik tayyorgarlik pedagogning kasbiy yetukligini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib, u ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilar rivojlanishini barqaror ta'minlash hamda zamonaviy ta'lim talablariga moslashish imkonini beradi.

Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik tayyorgarligini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Ushbu jarayon kompetensiyaviy yondashuv asosida tizimli tashkil etilganda, pedagog kadrlarning kasbiy yetukligi ta'minlanadi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A. Zamonaviy pedagogik kompetensiyalar. – Toshkent, 2022.
2. Muslimov N.A. Pedagog kadrlar tayyorlash nazariyasi. – Toshkent, 2021.
3. UNESCO. Teacher Professional Standards. – Paris, 2020.
4. Zunnunov A. Ta'limni loyihalash metodikasi. – Samarqand, 2023.

